

## gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrť leta 1 gold. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrť leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 2. avgusta 1882.

**Obseg:** Nekaj o ajdi in njenem pridelovanji. — Ohranitev nagnjitega krompirja. — „Polystigma rubrum Tul.“ in „Exoascus pruni“, dve češpljevemu drevju škodljivi glivi. — Ne pozabimo senošet! (Dalje.) — O novi obrtniški postavi. — Posnetek postave od 26. maja 1882., s katero se povišuje vvoznina ter vvaja porabnina od rudninskega ali zemeljskega olja, kakor tudi preklicuje potrošnina pri vvozu rudninskega olja v kraje razglašene, da so za pobiro potrošnine zaprti. — Spomini na veliko slavjansko romanje v Rim leta 1881. (Dalje.) — Zmešnjave v Egiptu. — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Noviĉar.

## Gospodarske stvari.

## Nekaj o ajdi in njenem pridelovanji.

Mesec julij je poljedelcem v polnem pomenu besede pravi muĉitelj. Košnja, žetev, ajdova setev in drugo kmetijsko delo sledi nagromadjeno drugo drugemu brez vsega presledka neprestano in vroĉina nastaja dan za dnevom vedno hujša, ter težavno delo s svojim pripekkanjem po senošetih, travnikih in na polji hudo obtežuje. Čudno ni, da se ob tem času pogostoma med kmetskimi ljudmi razne bolezni kot nasledki prehlada izbudé in prikažejo, kakor: vjed, vroĉinska bolezen, drtje, zobo- in glavobol, trganje itd., kar vse trenutkoma pride, a le počasi zopet zginjuje. Treba se je toraj varovati prehlada in v vroĉem stanu ne piti mrzle vode, se vroĉ ne kopati, ali kakor koli prehladiti se.

Ni pa moj današnji namen, o tem obširneje razpravljati, ampak ker je setev ajde pred nami, hoĉem o ajdi in njenem pridelovanji nekoliko besedic spregovoriti.

Ajda je splošno poznata rastlina, je ono žito, katero se ne prišteva kot druga žita med bilje ali travje, nego med vozličasto steblovje ali zeljšĉinato slamje. Njeno slamo imenujemo sploh „ajdovico“. Povsod je znana slovenska prislovica, ki veli: „Temu (niĉvrednežu) bilo bi pa dobro z ajdovico pokaditi“. Ajda je za veliko krajev zavoljo njenega obilnega zrnja pravi božji dar in velika dobrota, ker daje ljudém, domaĉim živalim in kuretnini mnogega in obilnega živeža, pridnim ĉebelicam pa teĉne in koristne paše. Prideljuje se s prav dobrim vspehom tudi še na takih (pešĉenih in plitvih) zemljišĉih, na katerih se drugo žito le slabo obnese; kakor nalašĉ je za take kraje vstvarjena. Ajda je enoletna rastlina; navadna domaĉa zraste v pokonĉna stebila nad en ĉevelj visoka, katera so navadno krvavo-rudeĉa. Na teh se ob izrastkih vršĉev nahaja srĉasto in sulĉasto-ošpiĉeno perje. Mali, rudeĉkasto-beli cvetovi njeni nahajajo se na koncu ĉešuljic in vršĉev v šopkasto-kobuljasti obliki. Jedro ajdovo obdano je s tremi trivolglato-podolgastimi, ĉrno-rujavimi luskinami, kar mu daje pravo podobo bukovice (bukovega žira).

Memo navadne domaĉe ajde raste pa tartarska ali sirska v dosti viša stebila; cvetje njeno je zelenkasto in šopasto, zrelo zrnje je ob robovih do malega nazobĉano. Ta ajda daje še enkrat toliko pridelka kot navadna domaĉa, je dosti manj koĉljiva, proti mrazu skoraj neobĉutljiva, se po 3 do 4 leta na istem prostoru

prav dobro sponaša, se sama sproti naséva, ker se zrela zeló rada osiplje. Zrnje njeno je pa za moko memo domaĉe dosti slabše, ker ima zeló debele lušine in dosti manj moke, katera je nekako zelenkasta in malo pogrenéva. Po nekod iz soĉnatega perja sirske ajde napravljajo špinaĉo kot okusno prikuho k mesu. Švedi to ajdo v svojih mrzlih krajih splošno in obilno sejejo. Njena sveža slama (steblovje) daje neko prav lepo rumeno barvo. Testo iz njene moke daje neko prav dobre omehĉevalne obloge na gnojeĉe se torove in búle.

Ĉeravno ajda gledé zemljišĉa ni izbirĉna, je pa vendar v drugih obzirih, posebno domaĉa, prava koĉljivka. Iz zaĉetka zahteva suhega in toplega vremena, pozneje pa gorkega in pohlevnega dežja; ĉe le to ali ono primanjkuje, ni veĉ pravega bogatega pridelka od nje priĉakovati. Ĉeravno sama na sebi negotova, je vendar ajda za veliko krajev prava dobrota — sosebeno tam, kjer je zemlja zeló pešĉena in se v nji drugo žito: oves, jeĉmen itd. le bolj slabo ponaša. Prav dobro ugajajo ajdi nekateri kraji slovenskih dežel z bolj milim in toplim podnebjem, kjer more se na strnišĉa ozimine vsejati; tu do jeseni ob ugodnem vremenu dobro dozori, obilo rodi in daje poljedelcu bogato „drugo ali jesensko letino“. Kako krasni pogled nam dajo široka gorenjska, z ajdo obsejana polja ob času cvetja! In kako obilnega pridelka je tu ob ugodnih letih za kmetovalca in ĉebelarja!

Kolikor je ajda gledé vremena memo drugih žitnih vrst koĉljivejša, toliko je v primeri s temi gledé sorte zemlje ali prsti zadovoljnejša in manj zbirĉna. Raste in dobro rodi na prodnatih in zeló pešĉenih ter apnenastih zemljišĉih in ne porajta toliko za gnoj — posebno tam, kjer je zemlja primerno vlažna. Dokaz temu je zgornja Radolna med visokimi gorami na Gorenjskem, kjer je zemlja na njivah s precéj debelim apnenim prodom v preobilni meri namešana, na katerih (njivah) se pa ajda (domaĉa) ĉestokrat prav dobro obnese in daje Radolnjanom lepega in obilega pridelka. Na rahli pešĉeni zemlji, ako je potrebnega dežja o pravem času, ajda hitro raste in obĉasno cveté; v bolj vlažni zemlji cveté pa pozneje in je sosebeno pozna ali strnišnica pred zgodnjo jesensko slano v nevarnosti. Kakor uže omenjeno, ugaja za ajdovo setev najbolje bolj suhljato, samo na sebi rahlo, ali pa po skrbnem obdelovanji dobro prirejeno in zrahljano zemljišĉe z južno, proti solncu razgrnjeno lego.

Ĉeravno ajda le malo potrebuje in je z malim gledé zemlje in gnojila zadovoljna, vendar ne sme nobenemu



zavoljo tega na misel priti, da jej ni prav nobene potrebe in da nam bode brez truda in prizadevanja obilnega pridelka dajala; tega ne, ker tudi ona ob samem zraku in površno prirejeni zemlji shajati ne more. Ravno tako, če prav v manjši meri kot druge poljske rastline in sadeži, potrebuje in zahteva tudi ajda primernih in potrebnih redilnih in gnojilnih tvarin za svojo rast in dozorevanje, za kar naj se ji opustošena zemlja, kamor se ima posejati, pred setvijo primerno tudi pognoji. Če ajdi njivo pognojimo, koristi to tudi pozneje na ajdovišče posejanim poljskim sadežem, ker se s tem zemlja zboljša, njiva pa pod krepko in čvrsto rastjo ajde plevela očisti, ker med krepko rastečo ajdo za plevel prostora ni, ker ga ta toliko kot popolnoma vniči in zaduši. So kraji, na pr. Belgija, kjer v povedani namen kmetovalci prav pogostoma svoje njive z ajdo nasevajo, da jih plevela in glote očistijo. Sosebno travje pernato plevelje ajda iz njive, če je bila poprej ž njim tudi že vsa preraščena, hitro odpravi. Ob takih prilikah se za ajdovo setev njiva prav močno in dobro pognoji, da more hitro in krepko rasti; kolikor lepša bila je na taki njivi ajda, toliko bolje se pozneje na nji tudi ozimina obnese. Napredni kmetovalci sejejo navadno na ajdovišče rž, katera, če ne še boljše, se vsaj gotovo tako dobro, kot na pošteno prirejenih pralah, obnese in obilnega pridelka daje.

(Konec prihodnjič.)

### Ohranitev nagnjitega krompirja.

Ker je dandanes bolezen krompirja tako močno razširjena, pride velikokrat, da ves pridelek gre pod zlo. S takim nagnjitim krompirjem dostikrat ne vé kmetovalec, kam ga uporabiti o tako prilično kratkem času. S početkom ga kuha prešičem, ko je še malo nagnjit, a bolezen (gnjiloba) njegova se kaj naglo širi, tako, da krompir tudi za prešiče ni več, ker ves v prav kratkem času popolnoma segnjije; mora se kar zavreči brez vse koristi.

Nagnjiti krompir se pa lahko brez vseh stroškov nadaljnega segnitja obvaruje v onih krajih, kjer iz češpelj slivovko napravljajo. Znano je, da se velikokrat in vsakrat pri zavednih kmetovalcih spravi ona masa, ki ostane pri kuhanju, destilaciji slivovke, za krmenje prešičev čez zimo in na spomlad, ko je malo krme isti čas za nje. Tak ostanek destilacije (kuhanja) prešiči kaj radi jedó in tečen je. Ta ostanek pa služi lahko tudi za ohranitev nagnjitega krompirja; spravimo ga navadno v odprte kadi, saj se ne pokvari, in pri porabi je kaj lahko iz posode jemati.

Kadi, v katero hočemo nagnjiti krompir dati, ne smemo do vrha s kuhanjem napolniti, ker veliko prostora krompir vzame. Še boljše pa je, da se najprej nagnjiti krompir nameče v kad ter potem zalije do vrha z mrzlim kuhanjem (ostankom destilacije). Tako spravljeni nagnjiti krompir ne gnjije dalje, ampak popolnoma jenja. Kasneje se opazi, da je krompir kisel, pa vendar ga prešiči kaj radi jedó. Jemlje se ga vsakrat sproti iz kadi, kolikor se ga potrebuje za eno kuhanje. Kuha se nerad, zato ga je treba na drobno razrezati, da se hitreje skuha. Tako spravljeni krompir ostane vse leto dober za krmenje prešičev, in rabi se ga s prav dobrim vspehom, kar veliko odleže. Poskusite kmetovalci, ki imate priliko, vspeh bo dober in gotov.

Josip Urbančič.

Na Slapu dne 23. julija 1882.

### „Polystigma rubrum Tul.“ in „Exoascus pruni“, dve češpljevemu drevju škodljivi glivi.

Letošnjo spomlad obetalo je prebivalcem tukajšnjega pohribja češpljevo drevje obilnega in lepega dohodka; bilo je izredno bršeno in ob času cvetja belo, kot bilo bi sè snegom opadeno. Nastalo je pa ob cvetju deževno in burijato vreme, v kakoršnem so tudi češplje ocvele. Nastavek sadkov bil je pri vsem tem prav obilen in lep; pozneje pričeli so pa sadki divjati in se rožičiti, kakor pravimo: „v kilavce“ iti. Up obilnega pridelka splaval je zopet za eno leto ubogemu seljaku po vodi. Za tukajšnje marljivo ljudstvo je pa to hud udarec, ker so češplje najglavnejši vir, iz katerega se ob dobri letini dobrih denarjev skupiti more. Ta neprilika je pa še tem občutljivejša, ker so bile tukaj že tri sporedne — gledé sadja — izredno slabe letine.

Čudno je pa to, da bodo ob vodi in po nižavah, koder je ob cvetju in pozneje še precejšnja slana nastajala, tudi letos po nekoliko češpljevega pridelka med tem, ko so više po brežinah, kodar slane ob tem času bilo ni, vsa drevesa (češplje) vsakega sadeža toliko kot popolnoma gola in prazna.

Še druga nadloga je prišla na tukajšnjem pohribju letos čez češpljevo drevje. Pred dobrim poldrugim mesecem pričelo je dobivati listje na češpljevem drevju nemudoma nekako čudno, rudečkasto-rujavo barvo, katera je izvirala od nekih lis enaka barve, koje so se začele na listji prav goste kazati in so vedno večje prihajale. Nasledek temu je, da listje prične rumeneti, ter slednjič črno-rujavo postane, se nekoliko zgrbanči, posuši in prezgodaj odpade. Nekatera drevesa so se že dosedaj deloma osula, a se še bolj in bolj vsipljejo, kar mora gotovo drevju ob tem času zelo škodljivo biti.

Te žalostne prikazni bile so mi povod, da sem danes teden nekoliko tacega perja in vršičkov odbral, ter jih našemu vrlemu strokovnjaku in učenjaku gosp. Fr. Erjavcu, c. kr. profesorju više realke v Gorici, s prošnjo poslal, da bi hotel reč dobrohotno preiskati in nam rezultat le-sem blagovoljno naznaniti, kar je tudi ta velezasluženi domoljub pretekli teden storil, za kar mu bodi tukaj najiskrenejša zahvala izrečena.

On mi piše od besede do besede tako-le:

„Na Vaše vprašanje drage volje odgovarjam:

Vzrok bolezni na češpljevem listju v Vašem kraju je neka gliva „Polystigma rubrum Tul.“ imenovana. Pomladno vreme je moralo letos razvitku te glive biti pri Vas jako ugodno, ker se je gliva tako nenavadno močno zvrгла. Gotovo je, da je gliva v taki množavi drevju škodljiva, ker se drevo ne more dovoljno hraniti in plodov zvržiti, in ker bolno listje pred časom odpade. Gliva se na odpadlem listju na tleh dalje razvija, in dá spomladi tros, iz katerega pri ugodnem vremenu nastanejo nove lise na listji.

Proti tej glivi ni družega pomočka, nego ogenj. Odpadlo listje naj se kolikor mogoče čisto pograbi in zažge.

Da so češplje pri Vas šle v rožiče, kriva je tudi neka gliva „Exoascus pruni“ imenovana. Ta gliva ni samo na kilavcih, temveč tudi v mladem lesu. Zato ni dosti, da se kilavci pobirajo in sežigajo, nego veje se morajo obrezati do starega lesa (ali enoletne odrastke — mladike — je treba sè škarjami postriči in požgati)“.

Tako je vrli gospod profesor zopet domačim sadjarjem v dveh zadevah z dobrim svetom na pomoč prihitel. Sedaj vemo, od kod letos tolika nezgoda na češpljevem drevju, katera je samo po tukajšnjih krajih kmetovalcem na stotine goldinarjev lepega dohodka požrla. Ravnajmo se toraj prav skrbno in strogo po bla-



mar, da se gozdarstvo na Krasu zboljša, naj napravi gozdno drevesnico, sebi in drugim v največo korist.

Imamo pač veliko in izvrstno drevesnico v Ljubljani, iz katere pa sadike le oni dobi, kateri hoče Kras pogozditi. Za pogozdovanje goljav v gozdih se tam sadike le takrat dobé, kedar se ne morejo za pogozdovanje Krasa porabiti, kar se pa redko primeri.

## Nekaj o ajdi in njenem pridelovanju.

(Konec.)

Ajda nam služi za zgodnjo (pomladansko) in pa za pozno (poletno) setev.

Kar zadeva pripravljanja njive za ajdovo setev, preorjejo navadni kmetovalci le po enkrat, napredni pa najmanj po dvakrat, kar velja sosebeno za zgodnjo ali pomladansko setev. Pri dvojnem oranji njive za ajdo ni redkokrat pridelek dvakrat, da! tudi celó trikrat tako obilen in bogat, kot bil bi samo pri enkratnem ali enojnem oranji. Za mali trud še enkratnega oranja gotovo obilno in veliko plačilo, na čemer moralo bi tudi vsakemu poljedelcu vse ležeče biti.

Ako ajdo spomladi, ali, kakor pravimo, „zgodaj“ seješ, ji bodeš zeló dobro postregel, če njivo, na katero jo sejati nameravaš, celó trikrat preorješ. Tako njivo preorji: prvokrat v jeseni kolikor moreš globoko, drugokrat spomladi zgodaj, zadnjikrat pa ob setvi.

Se ve da, ako ajdo na strnišče (ozimišče) seješ, ne moreš zanjó dotične njive več nego en samokrat preorati, da seme prej v zemljo pride in se rast njena preveč v pozno jesen ne zavleče ter da zavoljo tega gledé pridelka oškodovan ne bodeš.

Zemlja za ajdovo setev naj se pripravi in prilično tako priredi, kakor se obdeluje za ječmenovo setev. Po nekaterih krajih Angleške tako prirejajo močno plevelnate njive ter jih obdelajo, kot bi na nje nameravali ječmen posejati, a vsejejo mesto tega ajdo, ker ječmen v plevelu ne plenja, ajda pa plevel sama popolno in čisto zaduši. Najboljši čas za zgodnjo ajdo sejati je: zadnje dni v mesecu maju in prve dni junija meseca, kar imenujemo zadnjo pomladansko setev, in ta je za kmetovalca tudi gotovo velike koristi. Če se prej pomladi ajda seje, raste bolj krepko, ako se pa pozneje, daje pa obilnejšega pridelka.

Ajda se nikakor ne sme pregosto sejati; semena za setev potrebuje se za celo polovico manj nego za enaki prostor rženega, to pa zato, ker se ajda — sosebeno v dobro obdelani in prirejeni zemlji — močno razrašča, in če bi bila pregosta, ne mogla bi kobuljic in izrastkov (vršičev) delati in pravilno razvijati ter obilnega in bogatega pridelka dajati.

Ko je bila ajda enkrat posejana, potem ne zahteva od kmetovalca do časa dozoritve nobene postrežbe in nikakoršnega dela več, ker se pred plevelom sama brani. Ajda cvete neenakomerno, zato pa tudi dalj časa, zarad česar njeno zrnje ravno tako neenakomerno dozoreva. Zavoljo tega moremo pa tudi na enoistem ajdovem vršičku ali kobuljici ob enem uže popolno zrelo, na pol zrelo, zeleno, še le pričeto zrnje in cvetje skupaj opazovati. Zavoljo tega se pa z ajdovo žetvijo ne sme toliko časa čakati, da bi vse zrnje popolnoma dozorelo, ker bi se s tem veliko najboljšega semena oteslo in poizgubilo, ter bi se zdatni pridelek zmanjšal in polje-delec bil bi oškodovan. Zato naj se z ajdovo žetvijo takrat praviloma koristno prične, kedar je večina zrnja dobila temno barvo in ni jedro več mlečno ter se drobiti dá, to je, ko je ajda dobro dozorela.

Po tem takem se vé, da se bode nahajalo med omlačeno ajdo tudi nekoliko lahkega semena, katero

med plevami ostane; zavoljo tega se pa te toliko koristneje v moko za oblodvo porabiti morejo.

Po nekaterih krajih ajdo s kosami kosé, jo pusté potem nekoliko dni tako v rdéh ležati, da se deloma osuši, na kar jo v male snopke povežejo, po dva — enega družemu nasproti — v vrste pokonci postavijo, kar potem pusté po dva do tri tedne na njivi tako stati, da se, če je med tem časom ugodno vreme, popolnoma in dobro posuši, na kar jo iz njive naravnost na pode spravijo in prec omlatijo. Na povedani način more se pa ajda na njivah le ob strajno lepem vremenu dobro sušiti; ob deževji in strajno slabem vremenu bi se s tem nič ne opravilo. — Najbolje more se pa ajda gotovo v kozolcih — rahlo v brane naložena — posušiti; bolje, nego na prostih tleh njive, posuši se tudi razobesena na ostrvi.

Omlati naj se ajda še le potem, ko se je dobro posušila; v snopji naj se nikoli na podih kupoma ne sklada in v takih dalj časa stati ne pušča, ker se njena slama le prav težavno popolnoma posuši, suha pa o vlažnem vremenu rada volhka postane, se potem ogreje in plesnije. Toraj, kar se je na pod dovede, naj se tudi vselej sproti omlati.

Ajda daje prav dobro in tečno moko za žgance, štruklje, za primeso med kruh, in tako zvane „krape“, kateri so po nekaterih krajih na Gorenjskem kot krepka jed za težake v navadi itd.

Le škoda je, da se za to prekoristno poljsko rastlino po nekaterih krajih mile domovine poljedelci še celó nič ne brigajo. Mali trud za njeno oskrbovanje bi jim z obilnim pridelkom prav dobro in hvaležno povračala, ter bi jim marsikak goldinar, ker ga za turšico ali pa tudi drugo žito v živež leto za letom izdajati morajo, za druge vsakdanje potrebe v žepu prihranila.

M. Rant, národní učitelj.

## O novi obrtnijski postavi.

(Dalje.)

Pri novi postavi se je videlo, da je treba obligatorične zadruga obdržati. To se je tudi zgodilo, se ve da s silnim trudom, ker je manjšina na vso moč zagovarjala svobodne zadruga. Toda obrtnijstvo potrebuje trdnega reda, da bode moglo napredovati, potrebuje vsestranske vredbe, in te zamorejo dati le obligatorične obrtnijske zadruga. Le na ta način bode mogoče dobiti pravo zastopništvo obrtnijskega stanu, kateri ima pri dosedanjih kupčijskih zbornicah jako malo zavetja, ker večina kupčijskega oddelka večidel gleda na svoje koristi, ki so koristim obrtnijskim dostikrat ravno nasprotne. Ko bodo obligatorične zadruga osnovane, se bode samo po sebi pokazalo, da se morajo obrtnijske kamore ločiti od kupčijskih in osnovati same zá-se. In ker ustava kupčijskim in obrtnijskim kameram dovoljuje lastne zastopnike v deželnih in državnem zboru, bode obrtnijski stan vsaj zares v teh dveh postavodajalnih zbora imel svoje zaupne može. Tako bodo toraj obligatorične zadruga za obrtnijski stan najboljša volilna prememba, ki si jo zamorejo misliti, ker ne bodo prišli nikdar v nevarnost, da bi zarad drugih volilcev njihovi kandidatje ostali na cedilu.

Da morejo pa obrtnijske zadruga delovati na korist obrtnijstvu, imeti morajo poleg svojih dolžnosti tudi svoje pravice. V novi postavi se jim je takih pravic mnogo pripoznalo.

Govoriti imajo med drugim:

Pri razsodbah o obrtnijskih podvzetjih (§. 1.), pri dokazih, da je kdo zmožen za samostojno rokodelsko